

THANATOSUL SAU ISPITA MORȚII ÎN CULTURA EUROPEANĂ: MIHAIL SEBASTIAN ȘI FRANZ KAFKA

Cheșca Alina Beatrice
Universitatea „Danubius”, Galați

The works of Franz Kafka and Mihail Sebastian represent the image of some isolated artists, who feel their isolation as a tragic guilt. The two artists explore the relationship between life and death, between hope and anguish, their writing being a direct consequence of their life. The instinct of life (Eros) and the instinct of death (Thanatos) become profound philosophical experiences reflected through a member of obsessive repetitions. They express both death (at the symbolic level) and Eros (as an overwhelming longing).

These two writers hesitate between life and literature (the only refuge), but they cannot fully live either of them.

În pofida faptului că opera sa pare (și este) total diferită de a lui Sebastian (dar nu și din punctul de vedere al conținutului și finalității ei), Franz Kafka poate fi considerat un „suflet geamăn” al autorului român în ceea ce privește dilema solitarității. Într-adevăr, opera lor este a unor artiști izolați, care își simt izolarea ca pe o vină de neiertat. Opera lui Kafka este, așa cum afirmă Ileana Mălăncioiu în studiul său **Vina tragică**, „un nesfârșit monolog pe marginea prăpastiei, în care se pune problema sensului existenței omenești. [...] Eroul kafkian continuă să sperie, făcându-și o rațiune de a fi din însăși speranța-disperată-acolo-unde-nu-mai-e-nimic-de-sperat”.¹ Cât de familiar pare să fie acest lucru personajelor lui Sebastian care, dincolo de toată dispariția, mai caută o salvare, o victorie a Erosului, chiar și iluzorie... „Strânge pumnii, dobitocule, dacă e indispensabil, crede-te un erou, roagă-te lui Dumnezeu”, strigă personajul-narator din romanul **De două mii de ani**.² Conștiința celor doi artiști a fost sfâșiată de aspirații neîmplinite, de iubiri zadarnice, de dăruiri fără răspuns. Și Sebastian, și Kafka și-au consumat existența între forțele și realitățile care se înfruntau, pe poziția eternilor exilați. Și Kafka dorea să-și învingă singurătatea, dar orice încercare de apropiere se solda cu un eșec. „Această zonă limitrofă – ne spune scriitorul în **Jurnal** – între singurătate și colectivitate am părăsit-o foarte rar, dimpotrivă, m-am stabilit în ea mai mult chiar decât în însăși singurătatea mea. Ce țară vie și frumoasă era Insula lui Robinson în comparație cu aceasta!”³

Orice demers pozitiv atrăgea după sine multe renunțări. Kafka vedea în scrisul său (ca și Sebastian), „mici tentative de independență, încercări de evadare cu rezultat minim.” Dar totul era doar un „strigăt fără ecou”, așa cum mărturisea. Radu Enescu, în cartea sa **Franz Kafka**, remarcă faptul că scriitorul nu a găsit în artă o justificare existențială, întrucât el socotea eticul superior esteticului: „Viața estetică nu poate oferi nici o salvare. Esteticul nu poate justifica omul, eșecul său social, ruperea dialogului într-o lume bântuită”.⁴ La fel ca și

¹ Ileana Mălăncioiu, **Vina tragică**, Ed. Cartea Românească, 1978

² M. Sebastian, **De două mii de ani**, p.26

³ Franz Kafka, **Jurnal**, Ed. Univers, București, 1998, p.146

⁴ Radu Enescu, **Franz Kafka**, E.P.L.U., București, 1968, p.88

Sebastian, care, într-un anumit moment, își recunoștea sila de scris și faptul că acesta nu mai reprezenta nici o salvare în fața Thanatosului care, încet-încet, părea să pună stăpânire pe spiritul său. „*Nimeni nu rămâne, nici o operă nu ne salvează*”, ar fi spus Mircea Eliade.⁵ Și totuși, în jurnalul lui Kafka putem găsi și astfel de note: „*Fermitatea pe care mi-o dă faptul de a fi scris oricât de puțin este neîndoielnică și miraculoasă.*”⁶ Maurice Blanchot, referindu-se la Kafka, considera că: „*A scrie [...] este speranța de a nu pieri sau mai exact de a pieri mai repede decât sinele și astfel de a se salva în ultima clipă.*”⁷

Un alt element care îl apropie pe Kafka de Sebastian este faptul că una din temele principale ale epicii sale o constituie problema singurătății și a modalităților de a o învinge. Vocația scriitoricească o înțelegea și ca o posibilitate de apropiere față de oameni, pe care îi iubea cu o pasiune melancolică și generoasă. El voia să ajungă prin scris într-o existență colectivă; izolarea era pentru el sinonimă cu vinovăția, deoarece singurătatea atrage culpabilitatea. Recunoaștem aici schema freudiană a complexului lui Oedip, pe care am dezvoltat-o mai devreme.

Fericirea, Kafka o vede „*rarefiat*”, nu ca pe o bucurie, ca o afirmare a realității, ca un element pozitiv care articulează întreaga existență umană, ci doar ca o încetare a sentimentului de neliniște. Fericirea e negativă, e un mod deficient al anxietății. Aidoma lui Sebastian, care scria în **De două mii de ani**: „*Dar fericirea mea, când e, este tumultuoasă, obscură, făcută din nesfârșite ocoluri, amenințată la fiecare pas de o cădere.*”⁸ După cum se vede, cele două instincte, al vieții și al morții, sunt într-o permanentă oscilație, iar cel de-al doilea devine predominant și este adus în conștient sub forma sentimentului de nefericire care umbrește rarele momente de împăcare cu sine. Aceasta confirmă teoria lui Freud conform căreia viața este motivată de dorința sa finală de moarte.

Nefericirea personală este ceea ce îi face pe scriitori și personajele lor să experimenteze gânduri violente, care nu vor schimba nimic, ci doar îi vor face să simtă atracția morții și a distrugerii. În operele lor, cei doi artiști explorează relația dintre idealizare și dezamăgire, scrisul fiind o consecință directă a vieții lor. Și totuși, miracolul artei e iluzoriu, fiindcă e lipsit de suport natural. Omul e fericit de eternitatea surprinsă într-o clipă, dar o anulează ca moment ce poate fi trăit doar în dimensiunea duratei istorice. Sebastian a trăit într-un orizont total problematic, într-o epocă de disoluție a tuturor valorilor, de relativizare a tuturor certitudinilor. Însuși scriitorul sugera că singurele certitudini pe care le putem avea sunt adevărurile imuabile, ce țin de alte legi decât cele omenești: „*De unde luați voi neliniști în lumea asta plină de certitudini? Simplul fapt al soarelui care se ridică și apune nu ajunge pentru pacea noastră?*”⁹ Cu toate acestea, el a dorit cu disperare un dialog, a aspirat spre o comunitate, spre unitate spirituală. E un alt fel de eroism, unul de natură tragică, o dorință aproape absurdă (dar sublimă) de a lupta, chiar dacă artistul era, probabil, conștient, că efortul său avea să se soldeze cu un eșec. În această refacere neîncetată de noi galerii spre oameni e ceva din pasiunea paradoxală a omului absurd simbolizat de Camus în **Mitul lui Sisif**. Este,

⁵ Mircea Eliade, **Jurnal**, Ed. Humanitas, 1993, p.23

⁶ *Ibidem*, p.351

⁷ Maurice Blanchot, **Spațiul literar**, Ed. Univers, 1980, p.55

⁸ *Apud* M. Sebastian, **De două mii de ani**, p.41

⁹ *Ibidem*, p.170

categoric, semnul unei omenii lucide și vigilente. „*Suntem oameni care simțim*”, afirmă Sebastian în **De două mii de ani**¹⁰, având conștiința tragismului sensibilității sale.

Scriitorul român, ca și Kafka, a crezut în omenie chiar când imaginea ei nealterată era abia vizibilă, acoperită de lava nefirească a tuturor servituților și mutilărilor umane: „*Erau în mine - sunt încă în mine - aptitudini de fericire – un anumit elan, nu știu ce lirism, o mare încredere în lumină, în seninătate, în viață, o anumită căldură, o nesfârșită putere de a iubi.*”¹¹ Scriitorul dorea și a încercat mereu să se împlinească prin câștigarea dimensiunii umane plene, în accepția atât personală, cât și socială. Condițiile obiective ale lumii în care trăia l-au împiedicat mereu să rupă cercul de fier al însingurării sale tragice, al neliniștilor sale chinuite și al disperărilor sale sufocante. Și totuși, în adâncul deznădejdiei sale celei mai profunde, licărea întotdeauna un rest de speranță, așa cum rezultă și din afirmația sa din **Jurnal**. Și în ianuarie 1937 Sebastian scria: „*Ce dimineață fericită! Viața mai are unele lucruri să-mi spună*”.¹² Cei doi scriitori oscilează permanent între ideea de bine și rău (Viață și Moarte), în final preferând-o pe prima, nu dintr-o tendință moralizatoare, ci pentru că sufletele chinuite într-o perioadă degradantă încearcă să lupte cu răul din ele.

Din 1938, însemnările din **Jurnal** capătă o înfățișare mai gravă, mai tensionată, chiar disperată. Trăiește acut condiția sa iudaică, supusă atâtor prigoniri. Consemnează tot, niciodată rece sau calm, ci cu o tristețe resemnată, deși este rănit în demnitatea sa de om și scriitor. Ideea morții îl însoțește peste tot, puternică și obsesivă: „*Mă întrebam cine îmi va da un revolver, ca să termin mai repede. Mircea, poate. Dar va înțelege? Dar va consimți, el, care consideră sinuciderea drept păcatul suprem?*”¹³ Iar mai târziu: „*Există oare o viață mai complicată, mai stupidă, mai fără sens decât a mea? O privesc cu un fel de stupeoare resemnată, care singură probabil mă oprește să termin o dată pentru totdeauna cu totul. Nu mai e loc în viața mea decât pentru sinucidere sau pentru o plecare definitivă, undeva, în singurătate.*”¹⁴ Ca și Kafka, Sebastian avea adesea conștiința lipsei de finalitate, a eșecului, a soluțiilor iluzorii. La Kafka, viața lăuntrică este copleșită de o teamă care cuprinde întreaga realitate: „*Teamă întinsă peste tot, teamă față de cel mai mare lucru și de cel mai mic, teamă, teamă spasmodică față de pronunțarea oricărui cuvânt*”, îi scrie el Milenei. „*Imposibilitate de a dormi, imposibilitate de a fi treaz, imposibilitate de a trăi, mai precis de a suporta succesiunea vieții*”¹⁵, notează el în 1912, în **Jurnal**.

Angoasele care îl invadează sunt autentice. Radu Enescu constata faptul că: „*Ele au servit însă drept justificare apropierei lui de gândirea existențialistă, de Kierkegaard, care socotea anxietatea drept o sinteză între angelic și animal, spunând că ea e expresia desăvârșirii naturii umane.*”¹⁶

Numai că Franz Kafka nu se complăce în exaltarea anxietății, nu surprinde în ea elementul pozitiv, resortul activ al gândirii existențiale. Scriitorul constată o situație afectivă;

¹⁰ Ibidem, p.190

¹¹ M. Sebastian, **Jurnal**, Ed. Humanitas, 1996, p.486

¹² Ibidem, p.107

¹³ Ibidem, p.145

¹⁴ Ibidem, p.194

¹⁵ Apud Franz Kafka, *op.cit.*, p.431

¹⁶ Apud R.Enescu, Franz Kafka, p.120

însingurarea sa e și o consecință psihologică a unei insuportabile angoase. E valabil și pentru scriitorul român, care, în ianuarie 1939, scria: „*Oroare, dezgust, ceva murdar, obscen, trist până dincolo de orice limită. Cât trebuie să fie de tare inerția mea pentru a trăi mai departe și după o zi ca asta?*”¹⁷ Se vede că „*ispita Thanatosului*” era, la vremea aceea, covârșitoare; oroarea, dezgustul mergând până la obscenitate, tristețea vieții frustrante, anihilează energiile creatoare și chiar voința de a trăi. Într-un cuvânt, Erosul este un instinct anihilat și ceea ce face viața să continue este doar inerția.

Dar, spre deosebire de Kafka, ce s-a prăbușit din pricina propriilor „*otrăvuri lăuntrice*”, Sebastian a eșuat din cauza adversității unei lumi resimțită ca haotică și nedreaptă. Kafka vede moartea justițiar, ca o execuție, ca o ispășire a unei vini fatale, de neînlăturat. La Sebastian instinctul vieții (Erosul) e mult mai puternic, el este într-o permanentă luptă cu Thanatosul. Sub negația sa radicală se întrezărește nostalgia după armonie și puritate, demnitate și adevăr. De fapt, viața și opera lui atestă aspirația spre dreptate, spre lumină, spre o renaștere a spiritului pustiit de o societate care-l alienează. În **Jurnalul** lui Sebastian periplul Thanatosului continuă: „*Aseară simțeam până în inimă că viața asta s-a terminat. Că va trebui să las totul, fără întoarcere. Voi muri sau nu – nu știu, dar ceea ce știu e că dincolo de această plecare în război va fi cu totul și cu totul altă viață și că chiar întoarcerea – dacă va fi – nu va fi o întoarcere cu adevărat.*”¹⁸ Războiul, antisemitismul, pierderea prietenilor iubiți, tot acest tragism reprezintă un drum fără întoarcere. Mecanismele de apărare împotriva frustrării nu mai pot funcționa, de vreme ce instinctul morții devine din ce în ce mai puternic. Deși viața include și moartea, o moarte care pentru Sebastian ascunde, probabil, răspunsuri la întrebările existențiale, aceasta nu are, totuși, nimic macabru în ea; dimpotrivă, ea pare să fie percepută ca o experiență ce trebuie „*trăită*” pentru a muri, în final, liniștit.

La fel, magistrarele rânduri din romanul **De două mii de ani**: „*Ce rău murim noi! Nici atâta lucru n-am învățat din veacurile de moarte prin care am trecut. Trăim prost, dar murim mai prost, în deznădejde, în luptă. Ratăm ultima șansă de pace, singura șansă de salvare.[...]Ar putea fi ceva regal în această întoarcere în pământ, un fapt solemn, bun, generos. Îl mutilăm însă cu deznădejdea noastră, care e sufocantă*”¹⁹ și continuă: „*Cine s-a rezemat odată de un copac, cine s-a gândit vreodată cu melancolie la singurătatea lui nu poate să nu întâmpine moartea cu sentimentul de a fi, orice s-ar întâmpla, deasupra ei, zâmbindu-i cu îngăduință, cu amicitie, cu o ușoară emoție de revedere, cu o ușoară înfiorare senzuală.*”²⁰ Ciudată senzație creează întâlnirea dintre moarte și senzualitate! E ca și când Moartea și Erosul sunt două fațete ale aceluiași spirit, ale aceleiași energii, ale Creației înseși.

A învăța să mori este cea mai adâncă experiență religioasă și filosofică. Acest lucru o confirmă toate marile religii ale lumii. În cartea sa, **Dogmatică și dogmatism**, părintele Pavel Florenski explică de ce trebuie să trecem prin experiența morții spre a ne putea înfățișa lui Dumnezeu. A muri înseamnă a te elibera de ego, de narcisismul individual: „*Am renunțat la mine însumi și astfel am încălcat regula fundamentală a identității, deoarece Eul primar a*

¹⁷ *Ibidem*, p.194

¹⁸ *Apud* M. Sebastian, **Jurnal**, p.229

¹⁹ *Apud* M. Sebastian, **De două mii de ani**, p.88

²⁰ *Ibidem*, p.89

încetat să existe. Am constatat o anumită întărire a Eului, dar într-un sens nou [...]. Apăru un fel de însănătoșire ca după o boală. Se simțea deja prospețimea înviorătoare și îndepărtata izbire a valului Veșniciei.”²¹ Toate marile religii ale lumii confirmă această atingere a Absolutului prin eliberarea de narcisismul individual, care, după opinia lui Serghei Bulgakov (menționată în cartea sa – **Lumea neînserată**) coincide cu păcatul originar. Numai cu vindecarea de boala *eului* „iubirea ca act ontologic” este posibilă.²²

Tot în **Jurnalul** său, Sebastian mărturisea: „*Eu sunt probabil din oamenii făcuți să aștepte moartea cu resemnare, s-o accepte. Nu văd nici un gest de apărare pe care l-aș putea schița, nu-mi trece prin minte nici un gând de fugă, de refugiu.*”²³

Refugiul nu poate fi altceva decât scrisul; acesta îi permite o exteriorizare a agresivității (pe care o poate îndrepta către sine), devenind astfel o defulare. Și totuși, ceea ce ficțiunea nu reușește să îndepărteze este preocuparea morții. Ea este omniprezentă și „vie”, încurajată de dorința autorilor de a trăi în apropierea ei, așa încât, atunci când momentul se apropie, moartea pare prietenoasă și le atinge eul cu acea senzualitate de care vorbea Sebastian.

Așa cum scria Camil Petrescu în 1945, profesorul și mentorul lui Sebastian, Nae Ionescu, devenise partizanul și propovăitorul antisemitismului, ceea ce reprezintă „o, dramă mistuitoare care îl lasă fără sprijin între două lumi.”²⁴ Durerea i-a fost mult sporită de prefața pe care profesorul o scrisese la romanul său **De două mii de ani**, prefață care se finaliza cu macabra sentință: „*Iosif Hechter, tu nu simți că te cuprinde frigul și întunericul?*” Totuși, Sebastian continuă să își prețuiască profesorul și să-l iubească. Scena din 16 martie 1940, când intră în casa profesorului după ce acesta a murit, trebuie transcrisă: „*Plâns nervos, imposibil de stăpânit, ieri-dimineată, intrând în casa lui Nae Ionescu, două ore după cea murit. Se duce cu el o întregă perioadă din viața mea, acum –acum de abea – definitiv închisă. Ce soartă stranie a avut omul acesta extraordinar, care moare neîmplinit, nerealizat, învins și – dacă nu mi-ar fi greu s-o spun – ratat. Mi-e atât de drag tocmai pentru că a avut așa de pușin noroc.*”²⁵

Trebuie să amintim aici o schemă freudiană. Dacă moartea unei ființe dragi ne afectează, este mai întâi pentru că ea reprezintă un verdict pronunțat împotriva noastră: toată iubirea pe care am investit-o apare ca fiind separată de obiectul ei. Dar după o perioadă în care se instituie în mod tragic o cvasi-prezență a morții, va trebui ca acest verdict pronunțat de realitate să înceteze a mai reprezenta un verdict; operația cere un anumit timp, se desfășoară după ritmul ei propriu și se termină o dată cu stabilirea unor noi investiții de obiect. Freud vorbește de un travaliu al doliului, iar nu de o simplă încercare ce ar presupune o atenuare progresivă, de la sine, a durerii, travaliu care este destul de absorbant și cu efecte destul de sensibile ca să inhibe activitatea subiectului. Acest travaliu este o lichidare; după formula lui D. Lagache, el costă în a ucide mortul. „*Fiecare dintre amintirile și așteptările prin care libidoul este legat de obiect este pusă în funcțiune, suprainvestită, iar desprinderea libidoului*

²¹ Pavel Florenski, **Dogmatică și dogmatism**, Ed. Anastasia, București, 1998, p.172

²² Apud P.Florenski, **Dogmatică și dogmatism**, p. 185

²³ Apud M. Sebastian, **Jurnal**, p. 233

²⁴ C. Petrescu, **Revista Fundațiilor**, sept. 1945

²⁵ Apud M. Sebastian, **Jurnal**, p. 267

se realizează în raport cu ea”²⁶, dar nu mai există o relație afectivă cu celălalt și amintirile se atenuază. J.B. Pontalis consideră că „prin moartea celuilalt, supraviețuitorul aproape că-și trăiește propria sa moarte, căci distanța dintre el și celălalt scade, iar el își simte amenințată propria-și existență; de aceea, posibilitatea reluării contactului cu realitate și a schimburilor cu ceilalți i se pare compromisă pentru totdeauna.”²⁷ Totuși, „eul plasat oarecum în fața problemei dacă vrea sau nu să împartă același destin cu obiectul pierdut, se lasă convins de satisfacțiile sale narcisiste și decide să rămână în viață și să rupă legătura cu obiectul neantizat.”²⁸

În iunie 1939 evreul se confesase în același registru: „Îmi spun uneori dimineța, când alerg pe câmp cu ranița în spinare, gâfâind, transpirat, cu răsuflarea tăiată, cu inima gata să se spargă – îmi spun că moartea în război trebuie să fie nespus de odihnitoare – moartea care te oprește în loc, moartea care te dispensează să te mai ridici la viitoarea comandă de „salt înainte”, moartea care te lasă în sfârșit să dormi.”²⁹ Scriitorul trăiește zădărnicia prezenței ființei în afara existenței. Moartea devine mântuitoare, dătătoare de liniște, de odihnă. Se pare că ființa sufocată de existența inutilă și absurdă este asimilată morții. Eul solitar (narcisiac) a trecut prin toate suferințele imaginabile, simbolizate de *letargie* și *descompunere* (atributul Thanatosului). Moartea survine ca ultim gest de debarasare de eul lumesc, lipsit de noroc.

Însemnările ulterioare confirmă aceste afirmații: „Nu sunt trist. Sunt pustiu. Nu aștept pe nimeni, nu aștept nimic.”³⁰ Sebastian „trăiește” o moarte spirituală, eul său este golit de viață, nemaiputând să simtă teroarea angoasei. Singurătatea vieții l-a trimis în singurătatea morții, care se întrevede a fi pacea visată.

Încă din 1935, iubita sa, Leni, îi spunea: „-Ai atâtea lucruri de copil în dumneata și totuși ești atât de obosit de viață.” „Surprinzător de just. Da. Așa e. E înspăimântătoare liniștea cu care accept gândul morții.”³¹ Încă de pe atunci Sebastian căzuse pradă Thanatosului, acceptându-l ca pe un dat firesc, ca urmare a disperării și neputinței sale în fața vieții. Ileana Mălăncioiu ar fi spus: „El nu se plânge de moarte în general, ci de plusul de moarte și de suferință cu care e încercat.”³²

Înainte de Cioran și a existențialiștilor moderni, Kierkegaard a scrutat ca nimeni altul boala disperării, ca principală maladie a sufletului creștin. Boala de moarte este, spunea Kierkegaard, „prerogativa creștinului în fața păgânului” și se manifestă ca disperare. *Maladia mortală este a sufletului, iar „a fi vindecat de această maladie este fericirea creștinului.”*³³ Totuși, agonia este fără finalitate, căci moartea nu poate fi biruită, în sensul că individul rămâne viu, nu poate să moară. „Astfel, a cădea în maladia mortală înseamnă a nu putea muri, dar nu ca și când ar exista speranța în viață, dimpotrivă, absența oricărei

²⁶ S. Freud, **Doliu și melancolie**, 1990:50

²⁷ J. B. Pontalis, **După Freud**, 1999:152

²⁸ S. Freud, **op. cit.**, p.50

²⁹ *Ibidem*, p.209

³⁰ *Ibidem*, p.214

³¹ *Ibidem*, p.25

³² Ileana Mălăncioiu, **Vina tragică**, Ed. Cartea Românească, 1978, p. 159

³³ Soren Kierkegaard, **Maladia mortală**, Ed. Omniscope, Craiova, 1998, p.16

speranțe înseamnă aici că nu există nici măcar ultima speranță, aceea a morții. Când pericolul e atât de mare încât moartea a devenit speranță, disperarea este absență a speranței de a putea muri.”³⁴

„Să te agăți cu atâta încăpățânare de viața asta, să renunți la tot, numai ca să nu renunți la ea, s-o înăbuși cu iubirea ta disperată și să te crezi pierdut când ai pierdut-o, ce oribilă neputință de a privi cu un cap mai sus.”³⁵ Această filozofie a vieții și morții pe care Sebastian o enunță în romanul **De două mii de ani** amintește de convingerea lui Camus că „nu există decât o problemă filosofică cu adevărat importantă: sinuciderea. A hotărî dacă viața merită sau nu să fie trăită înseamnă a răspunde la problema fundamentală a filosofiei.”³⁶ Desigur că Sebastian nu vorbește aici în mod evident despre sinucidere, ci doar de acceptarea morții. Dar am arătat prin suficiente citate din **Jurnal** faptul că scriitorul a fost bântuit de ideea sinuciderii, văzută ca o eliberare, ca un somn veșnic, dătător de pacea atât de căutată și de dorită. Dar, conform filosofiei lui Kierkegaard, „disperatul nu poate muri; așa cum pumnalul nu poate ucide gândurile, tot așa disperarea nu poate distruge veșnicul, eul care stă la baza disperării.”³⁷

Tot filosoful afirmă că „eul nu-și este disperat, ci se disperă: fiindcă nu se poate distruge pe sine însuși, nu se poate elibera de sine însuși, nu se poate nimici. Aceasta e formula spre a ridica la putere disperarea, spre a indica febra care urcă în boala eului.”³⁸ Ideea imposibilității evadării din sine apare și la Sebastian, în același roman: „Dar într-o zi, într-un minut de neatenție, te întâlnești cu tine însuși la un colț de suflet, cum te-ai întâlni la un colț de stradă cu un creditor de care te-ai ferit zadarnic. Dai cu ochii de tine și atunci înțelegi cât de inutile sunt toate evadările din această închisoare fără ziduri, fără porți și fără gratii, din această închisoare care este însăși viața ta.”³⁹

Gilles Deleuze, în studiul său, **Diferență și repetiție**, laudă cotitura care s-a produs în gândirea lui Freud o dată cu lucrarea **Dincolo de principiul plăcerii**, prin care părintele psihanalizei dă prioritate instinctului morții, interpretat acum nu ca distructiv, ci în raport de repetiție. De aceea, distrugerea eului (nutrit din principiul plăcerii) este semnul apariției repetiției. Instinctul morții e tăcut, plăcerea este zgomotoasă. Vom observa, și în cazul lui Sebastian, dar și în cazul lui Kafka sau Eugen Ionescu, niște repetiții obsesive în operele lor. Nucleele repetitive numesc moartea la modul simbolic și un dor copleșitor de Eros, cu toate aspectele lui: energie, dragoste de viață, de iubire, de natură.

Toți acești scriitori ezită între viață și literatură, nu o pot trăi pe nici una din plin; Ionescu își dă seama că, „șovăitor între două punți”⁴⁰, are puține șanse de salvare, iar Sebastian mărturisește: „nu voi încerca să-mi mai caut drumul care duce spre mine.”⁴¹

³⁴ *Ibidem*, p.19

³⁵ *Apud* M. Sebastian, **De două mii de ani**, p. 88

³⁶ Albert Camus, **Mitul lui Sisif**, E.P.L.U., București, 1969, p.7

³⁷ Sören Kierkegaard, **op. cit.**, p. 20

³⁸ *Ibidem*, p.20

³⁹ *Apud* M. Sebastian, **De două mii de ani**, p. 51

⁴⁰ *Apud* E. Ionescu, **Nu**, p.59

⁴¹ *Apud* M. Sebastian, **De două mii de ani**, p.178

Bibliografie

1. Blanchot, Maurice, *Spațiul literar*, Ed. Univers, București, 1980
2. Eliade, Mircea, *Jurnal*, I, Ed. Humanitas, București, 1993
3. Enescu, Radu, *Franz Kafka*, E.P.L.U., București, 1968
4. Freud, Sigmund, *Doliu și melancolie*, Ed. Univers, București, 1990
5. Freud, Sigmund, *Scrieri despre literatură și artă*, Ed. Univers, București, 1980
6. Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Ed. Trei, București, 1994
7. Freud, Sigmund, *Jokes and Their Relation to the Unconscious*, In: *Freud*, 1953, vol.VIII
8. Freud, Sigmund, *Psihopatologia vieții cotidiene*, Mediarex, București, 1993
9. Freud, Sigmund, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980
10. Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, Ed. Jurnalul Literar, 1992
11. Ionescu, Eugen, *Nu*, Ed. Humanitas, București, 1991
12. Ionescu, Eugen, *Căutarea intermitentă*, Ed. Humanitas, București, 1994
13. Kafka, Franz, *Jurnal*, vol.3, Ed. Univers, București, 1998
14. Kierkegaard, Sören, *Maladia mortală*, Ed. Omniscope, Craiova, 1998
15. Mălăncioiu, Ileana, *Vina tragică*, Ed. Cartea Românească, 1978
16. Pontalis, J.B., *După Freud*, Ed. Trei, București, 1999
17. Sebastian, Mihail, *De două mii de ani...; Cum am devenit huligan*, Humanitas, București, 1990
18. Sebastian, Mihail, *Jurnal*, Humanitas, București, 1996
19. Sebastian, Mihail, *Teatru*, Ed. Minerva, București, 1987
20. Sebastian, Mihail, *Accidentul*, E.P.L., București, 1968
21. Sebastian, Mihail, *Orașul cu salcâmi*, E.P.L., București, 1968
22. Sebastian, Mihail, *Jurnal de vacanță*, în: „Cuvântul”, VI, nr.1901, 17 august 1930